

وضعیت مشارکت پدران در مراقبت از شیرخوارشان و عوامل مرتبط با آن

مریم باقری^{۱*}، مهین تفضلی^۲، حسن بسکابادی^۳

۱. عضو هیئت علمی دانشکده پرستاری و مامایی بجنورد، بجنورد، ایران

۲. عضو هیئت علمی دانشکده پرستاری و مامایی مشهد، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران

۳. دانشیار دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران

bagheri.midwifery@gmail.com

چکیده

مشارکت پدر، شرکت وسیع، فعال و مثبت در زندگی فرزند می‌باشد. متغیرهای شغل، سن، تحصیلات پدر و جنسیت نوزاد، مطابقت جنسیت نوزاد با میل پدر، فرهنگ و عقاید حاکم بر جامعه می‌تواند بر میزان مشارکت پدران در مراقبت از شیرخواران موثر باشد، که در ایران بررسی نشده است لذا پژوهش حاضر با هدف بررسی وضعیت مشارکت پدران در مراقبت از شیرخوارشان و عوامل مرتبط با آن به صورت مقطعی گذشته نگر بر روی ۵۰ پدر نخست بار انجام شد. ابزار مطالعه پرسشنامه های مشخصات فردی، اطلاعات زمینه‌ای، زایمان و میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار بود. متغیرهای سن پدر، روش زایمان، مطابقت جنسیت نوزاد با میل پدر، مدت زمان حضور پدر در منزل و کمک همسر در انجام کارهای منزل بر میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار اثر گذار بود و متغیرهای شغل مادر، شغل پدر، جنسیت نوزاد، کمک فرد دیگر غیر از پدر، عکس العمل مادر ارتباط نداشت. حدود نیمی از پدران ایرانی در مراقبت از شیرخوارشان مشارکت نمی‌کنند. با مطالعه عوامل مرتبط می‌توان نقش حیاتی پدر در زندگی و مراقبت از شیرخواران را افزایش داد.

کلیدواژه ها: مشارکت پدران، مراقبت از شیرخوار، عوامل مرتبط

اغلب پدران فکر می‌کنند که فراهم کردن امکانات، بهترین راه برای مشارکت در زندگی کودک است اما فراهم کردن امکانات فقط بخشی از تعریف مشارکت پدر (بعد مسئولیت پذیری) می‌باشد. در مطالعه پالکوویتز تاثیر تعامل پدران مستقل از سهم مادران بوده و ارزش عشق و محبت پدر در سلامت کودک به اندازه مادر است. همچنین شواهد موجود مبنی بر این که مشارکت پدر در مراقبت از کودک روی رشد و تکامل او در حیطه های شناختی و عاطفی - اجتماعی تاثیر گذار است رو به افزایش می‌باشد. نتایج بررسی اثرات غیبت پدر در دوران کودکی نشان می‌دهد که رشد و تکامل این کودکان کمتر از حد نرمال است و در زمینه تعاملات اجتماعی در مدرسه، مشکلات رفتاری و تحصیلی بیشتری دارند، در نوجوانی با دوستان روابط منفی دارند و افسردگی و اختلالات اضطرابی در آن‌ها بیش تر است، اما کودکانی که پدرانشان از ابتدا در مراقبت از آن‌ها مشارکت داشته اند و بیش تر با آن‌ها بازی کرده اند، درشش ماهگی از شناخت فکری کامل تری برخوردار بودند و در تست بی لی در یک سالگی، که ابزاری برای سنجش تکامل کودکان می‌باشد عملکرد ذهنی بهتری داشتند، در ۱۸ ماهگی توانایی های زبانی کامل تری داشتند، در سن نوپایی پازل ها را بهتر حل می کردند و در سن سه سالگی از هوش بالاتری برخوردار بودند. علل مختلفی برای مشارکت کم پدران در مراقبت از شیرخوار در فرهنگ و نژادهای متفاوت گزارش شده است. در مطالعات هندرسون و بارکلی مردان بیان کردند که فقط دستیاران همسرانشان در مراقبت از کودک بوده و از دید سازمان های بهداشتی بیرون بوده اند، در مطالعه سالیوان و همکاران به عنوان اولین پژوهشی که مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار را با رفتار واقعی مادران ارتباط سنجی کرد انتظارات همسر از نقش پدر و مشارکت او، تشویق، انتقاد و نظارت دائمی مادر می‌تواند عملکرد مرد را تقویت کند و یا مانع مشارکت او شود. اما زمانی که پدران از نیازهای خود، شیرخوار و همسرانشان آگاه شدند، به آن‌ها پاسخ داده و توانستند نقش خود را بهتر ایفا کنند و هر اندازه در مراقبت از کودکانشان بیش تر مشارکت داشتند، زودتر می‌توانستند با آن‌ها ارتباط برقرار کنند، از پدر بودن خود بیش تر احساس رضایت می‌کردند، حس اعتماد به نفس بالاتر و تاثیر گذاری بیشتری داشته و به مشارکت گسترده تر تشویق می شدند. بر اساس مطالعات انجام شده در گذشته متغیرهای دیگری مانند شغل مادر، شغل پدر، سن و تحصیلات پدر، روش زایمان، جنسیت نوزاد، مطابقت جنسیت نوزاد با میل پدر، مدت زمان حضور پدر در منزل، و کمک فرد دیگر در مراقبت از شیرخوار، کمک همسر در انجام کارهای منزل و عکس العمل مادران در مقابل

مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار و فرهنگ و عقاید حاکم بر جامعه می تواند بر میزان مشارکت پدران در مراقبت از شیرخواران اثر گذار باشد. اما در ایران و فرهنگ حاکم بر جوامع ایرانی میزان مشارکت پدران در مراقبت از شیرخوار و عوامل موثر بر آن تا به حال بررسی نشده است. اکثر کشورها، برای افزایش مشارکت پدران در مراقبت از شیرخوار، اقدام به برنامه ریزی و اجرای پروژه های میدانی نموده اند که هدف این برنامه های عملیاتی، افزایش آگاهی به روز پدران و تلاش در جهت ایجاد نگرش مثبت و رفتار مطلوب آنان در این زمینه می باشد. برای تدوین برنامه های جامع جلب مشارکت بیشتر پدران در مراقبت از شیرخوار در ایران هنوز اطلاعات کافی در زمینه نیازها و سطح رضایتمندی جامعه از ارائه خدمات و سایر موانع در دسترس نیست، لذا با توجه به آنچه که بحث شد مطالعه حاضر به بررسی وضعیت مشارکت پدران در مراقبت از شیرخوارشان و عوامل مرتبط با آن می پردازد.

روش

مطالعه به صورت مقطعی گذشته نگر بر روی ۵۰ پدر نخست بار در مراکز بهداشتی - درمانی دانشگاه علوم پزشکی مشهد انجام شد. ابزار مورد استفاده در این پژوهش شامل پرسشنامه انتخاب واحد پژوهش (مادر و پدر) پرسشنامه شماره ۱ (اطلاعات دموگرافیک مادر، پدر و اطلاعات مربوط به بارداری) پرسشنامه شماره ۲ (اطلاعات مربوط به زایمان، پس از زایمان و نوزاد)، پرسشنامه شماره ۳ (اطلاعات زمینه ای) است که جهت تعیین روایی این پرسشنامه ها از روش اعتبار محتوی استفاده شد. پایایی پرسشنامه های ۱ و ۲ با استفاده از روش آزمون - باز آزمون با فاصله زمانی یک هفته به ترتیب با (۰/۹۰، ۲=۰/۹۳، ۲=۰/۹۵) تأیید شد. اطلاعات زمینه ای، مشتمل بر یک بخش است: شامل ۱۵ سوال درباره زندگی کردن افراد دیگر با خانواده، میزان دخالت اطرافیان در زندگی خانوادگی زوجین، تقسیم کار بین والدین، مدت زمان حضور پدر در منزل و مدت زمان ارتباط مستقیم پدر با شیرخوار، مراقبت کننده های شیرخوار غیر از پدر، همکاری پدر در انجام امور منزل، نظر و عکس العمل مادر درباره مراقبت از شیرخوار توسط پدر است. پرسشنامه میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار به گزارش مادر نیز در مجموع شامل ۲۲ سوال است و به صورت نمره ۴ برای گزینه همیشه و نمره صفر برای گزینه اصلا نمره گذاری شده است. به طوری که کمترین امتیاز ۰ و بیشترین امتیاز ۸۸ در نظر گرفته شده است. این پرسشنامه پژوهشگر ساخته بر اساس فرهنگ و نژاد ایرانی است که به روش اعتبار محتوی روایی آن تأیید گردید. پایایی پرسشنامه میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار به گزارش مادر نیز در هفته ۴ (۰/۸۹، α) و در هفته ۸ به صورت کلی (۰/۸۶، α) توسط همسانی درونی و با استفاده از آلفای کرونباخ تأیید شد. پرسشنامه ها در دو مقطع زمانی پایان ۴ و ۸ هفتگی هنگام مراجعه والدین جهت دریافت مراقبت های بهداشتی و انجام واکنش سنجی تکمیل می شد. پس از گردآوری و بازبینی پرسشنامه ها، داده ها کد گذاری گردیده وارد رایانه می شوند و بعد از کسب اطمینان از صحت ورود اطلاعات، تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS ویرایش ۱۸ و آزمون کراسکال والیس، ویلکاکسون، آنالیز واریانس انجام شد.

نتایج

در این مطالعه میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار ۴۲/۹۲ در هفته ۴ و ۵۴/۶۶ در هفته ۸ بعد از تولد بوده و متغیرهای سن پدر، روش زایمان، مطابقت جنسیت نوزاد با میل پدر، مدت زمان حضور پدر در منزل و کمک همسر در انجام کارهای منزل بر میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار اثر گذار بود. جهت بررسی رابطه سن پدر با میزان مراقبت وی از شیرخوار از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج نشان داد که بین سن پدر و میزان مراقبت وی از شیرخوار در هفته چهارم (۰/۱۱، $P=$ ، $r=-0/26$) و هشتم (۰/۰۵، $P=$ ، $r=-0/23$) رابطه منفی و معنادار آماری وجود دارد. بدین معنی که پدرانی که سن بالاتری داشتند، میزان مشارکت کمتری در مراقبت از شیرخوار داشته اند و پدران جوان تر بیشتر در مراقبت از شیرخوارشان مشارکت می کردند. بر حسب نوع زایمان در میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار تفاوت معنادار آماری در هفته چهارم وجود دارد به طوری که پدرانی که همسران شان زایمان طبیعی داشته اند، مشارکت بیشتری در مراقبت از شیرخوار داشته اند. در هفته هشتم تفاوت معنادار آماری بر حسب نوع زایمان وجود ندارد. بر حسب مطابقت جنسیت شیرخوار با میل پدر در میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار در هفته چهارم تفاوت معنادار آماری وجود دارد (۰/۰۲، $P=$). آزمون تعقیبی بن فرونی نشان داد که پدرانی که جنسیت شیرخوار مطابق میل آنان بود، مشارکتی بیشتری در مراقبت از شیرخوار نسبت به پدرانی که جنسیت شیرخوار تا حدودی مطابق میل شان بوده است، داشته اند.

جدول ۱. میانگین مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار در هفته چهارم و هشتم بر حسب مطابقت جنسیت شیرخوار با میل پدر

آزمون	مطابقت با میل پدر	میانگین	انحراف معیار	نتایج آنالیز واریانس
هفته چهارم	بلی	۵۷/۳۴	۱۵/۰۹	P=۰/۰۳
	تا حدودی	۴۷/۲۲	۱۱/۱۱	
	خیر	۵۵/۴۰	۱۴/۰۶	
	کل	۵۶/۰۶	۱۴/۹۳	
هفته هشتم	بلی	۶۲/۵۳	۱۲/۲۳	P=۰/۱۱
	تا حدودی	۵۶/۰۰	۱۲/۸۷	
	خیر	۶۱/۲۰	۵/۰۷	
	کل	۶۱/۷۰	۱۲/۲۷	

بر حسب میزان حضور پدر در منزل در میزان مشارکت وی در مراقبت از شیرخوار در هفته چهارم و هشتم تفاوت معنادار آماری وجود دارد. پدرانی که کمتر از ۱۲ ساعت در منزل حضور داشته اند میزان مشارکت بیشتری در مراقبت از شیرخوار داشته اند. ($P=۰/۰۰۰۵$). بر حسب کمک پدر در کارهای منزل در میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار در هفته چهارم و هشتم تفاوت معنادار آماری وجود دارد. آزمون تعقیبی بن فرونی نشان داد که در هفته چهارم پدرانی که کمک زیادی در انجام کارهای منزل داشته‌اند میزان مشارکت شان با پدرانی که کمک متوسط یا کم داشته‌اند و یا اصلاً کمکی نکرده‌اند، تفاوت معناداری دارد. میزان مشارکت این پدران در بالاترین سطح و میزان کمک پدرانی که کمک کمی داشته‌اند در پایین‌ترین سطح قرار دارد. در هفته هشتم نیز پدرانی که زیاد در انجام کارهای منزل کمک کرده‌اند در بالاترین سطح مشارکت و پدرانی که اصلاً در انجام کارهای منزل کمک نکرده‌اند در پایین‌ترین سطح مشارکت قرار دارند. یعنی پدرانی که در انجام کارهای منزل به همسرشان کمک کرده‌اند در مراقبت از شیرخوار هم مشارکت بیشتری داشته‌اند.

جدول ۲. میانگین مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار در هفته چهارم و هشتم بر حسب کمک همسر در انجام کارهای منزل

آزمون	کمک همسر	میانگین	انحراف معیار	نتایج آنالیز واریانس
هفته چهارم	زیاد	۶۲/۳۵	۱۲/۴۷	P=۰/۰۰۰۵
	متوسط	۵۸/۳۵	۱۳/۵۴	
	کم	۴۱/۹۶	۱۲/۲۷	
	اصلاً	۴۴/۶۷	۱۷/۲۹	
	کل	۵۶/۰۶	۱۴/۹۳	
هفته هشتم	زیاد	۶۵/۳۸	۱۲/۷۶	P=۰/۰۰۴
	متوسط	۶۲/۵۹	۱۱/۴۱	
	کم	۵۵/۱۶	۱۱/۸۱	
	اصلاً	۵۴/۱۷	۱۱/۹۱	
	کل	۶۲/۳۵	۱۲/۴۷	

در این پژوهش متغیرهای شغل مادر، شغل پدر، جنسیت نوزاد، کمک فرد دیگر غیر از پدر، عکس العمل مادر با میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار ارتباط نداشت.

عدم رابطه متغیرهای زمینه‌ای با میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار

متغیر	آزمون	نتیجه آزمون	ارتباط
		هفته ۴	هفته ۸
شغل مادر	آنالیز واریانس	P=۰/۴۸	P=۰/۹۹
شغل پدر	آنالیز واریانس	P=۰/۵۴	P=۰/۶۸
جنسیت نوزاد	آزمون t مستقل	P=۰/۹۴	P=۰/۲۱
کمک فرد دیگر غیر از پدر	آزمون t مستقل	P=۰/۹۷	P=۰/۹۹
عکس العمل مادر	آنالیز واریانس	P=۰/۰۸	P=۰/۱۵

بحث و نتیجه گیری

مطالعه حاضر نشان داد که میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار در هفته ۴ و ۸ پس از تولد، با سن پدر رابطه منفی و معناداری دارد، پدرانی که سن بالاتری داشتند، میزان مشارکت کمتری در مراقبت از شیرخوار داشته اند و پدران جوان تر بیشتر در مراقبت از شیرخوارشان مشارکت می کردند. در مطالعه روستیا پدران تجربه اول که میانگین سنی کمتری داشتند، نسبت به پدران با تجربه قبلی، (۲/۴ در مقابل ۲/۱) در مراقبت از نوزاد مشارکت بیشتری داشتند. همچنین در مطالعه برت در جامعه آمریکا میزان مشارکت پدر در مراقبت از نوزاد و ارتباط با سن پدر در ارتباط بود به طوری که تغذیه نوزاد و عوض کردن پوشک در پدران جوانتر بیشتر از پدران مسن تر بود. لذا با نتایج مطالعه حاضر همخوانی دارند. در مطالعه ما پدرانی که کمتر از ۱۲ ساعت در منزل حضور داشته اند میزان مشارکت بیشتری در مراقبت از شیرخوار داشته اند. به نظر می رسد این پدران به جبران حضور زمان کمتر در منزل مشارکت بیشتری در مراقبت از شیرخوار دارند. اما در مطالعه گارتر پدران با ساعاتی کاری بیشتر در طول هفته در بازی و آموزش آخر هفته کمتر مشارکت داشتند که با توجه به این موضوع که در مطالعه حاضر فقط پدران تجربه اول بررسی شده اند اما در مطالعه گارتر پدران از این نظر جدا نشده اند، نتایج همخوانی ندارند. همچنین پدرانی که بر اساس گزارش همسران شان، جنسیت شیرخوار مطابق میل آنان بود، مشارکتی بیشتری در مراقبت از شیرخوار نسبت به پدرانی که جنسیت شیرخوار تا حدودی مطابق میل شان بوده است، داشته اند. در مطالعه روستیا هم پدران با تجربه قبلی در مراقبت از نوزاد پسر که مطابق میل شان بود، بیشتر مشارکت کرده بودند با این تفاوت که در مطالعه حاضر پدران تجربه اول بررسی شدند اما در مطالعه روستیا هم پدران تجربه اول و هم پدران با تجربه قبلی حضور داشتند. در مطالعه حاضر شغل مادر (خانه دار، کارمند، محصل، آزاد) بر میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار موثر نبوده است، اما پلک گزارش کرده است که در خانواده هایی که مادر شاغل است میانگین دسترسی به پدر و مشارکت وی در مراقبت از کودک بیشتر شده است. در این خانواده ها مشارکت پدر در تعامل مستقیم ۳۳ درصد و در دسترس بودن ۶۵ درصد گزارش شده است. در مطالعه گارتر نیز بیان شده در خانواده هایی که زن و شوهر کار می کردند مشارکت پدران بیشتر بود و در مطالعه فالستو، خانه دار بودن مادر از علل مشارکت کم پدران در مراقبت از شیرخوارشان بود لذا به نظر می رسد که چون اکثریت مادران (۷۹/۳ درصد) در این مطالعه خانه دار بودند و مادران شاغل نیز در مدت زمان مطالعه (۸ هفته) در مرخصی پس از زایمان به سر می بردند، لذا شغل مادر بر روی میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار اثرگذار نبوده و نتایج این مطالعه با سایر مطالعات ذکر شده همخوانی ندارند. شغل پدران مطالعه هم با میزان مشارکت آنان ارتباط نداشت، اما در مطالعه گارتر که شغل پدر را با ساعات کاری پدر سنجیده اند، گزارش شده است میان شغل پدر با مشارکت او در مراقبت از شیرخوار ارتباط وجود داشته و در خانواده هایی که چند تا بچه داشتند و پدران ساعت های بیشتری را کار می کردند مشارکت کمتر بوده است. دو تفاوت در این دو مطالعه وجود دارد یکی این که در مطالعه حاضر فقط پدران تجربه اول بررسی شده اند اما در مطالعه گارتر پدران از این نظر جدا نشده اند و دوم آن که در مطالعه حاضر شغل پدر به تفکیک (کارمند، کارگر، کشاورز، محصل، آزاد و سایر) بررسی شده است اما در مطالعه گارتر ساعات کاری مد نظر بوده که می تواند ناشی از تفاوت در دو فرهنگ باشد. لذا به نظر می رسد که ارتباط شغل پدر و میزان مشارکت او در مراقبت از شیرخوار نیاز به بررسی در گروه های بزرگ تر و جوامع متفاوت دارد. همچنین بررسی کمک همسر در انجام کارهای منزل نشان داد که در هفته ۴ پدرانی که کمک زیادی در انجام کارهای منزل داشته اند میزان مشارکت شان با پدرانی که کمک متوسط یا کم داشته اند و یا اصلاً کمکی نکرده اند، تفاوت معناداری دارد. میزان مشارکت این پدران در بالاترین سطح و میزان کمک پدرانی که کمک کمی داشته اند در پایین ترین سطح قرار دارد. در هفته ۸ نیز پدرانی که زیاد در انجام کارهای منزل کمک کرده اند در بالاترین سطح مشارکت و پدرانی که اصلاً در انجام کارهای منزل کمک نکرده اند در پایین ترین سطح مشارکت قرار دارند. یعنی پدرانی که در انجام کارهای منزل به همسرشان کمک کرده اند در مراقبت از شیرخوار هم مشارکت بیشتری داشته اند. در مطالعه فعلی جنسیت شیرخوار و میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار ارتباط نداشت، در مطالعه روستیا هم میزان مشارکت پدران تجربه اول در مراقبت از شیرخوار، با جنسیت مرتبط نبود (۲/۴ در پسران و ۲/۴۵ در دختران) اما پدران با تجربه قبلی در مراقبت از نوزاد پسر که مطابق میل شان بود، بیشتر مشارکت کرده بودند. با توجه به این که در پژوهش حاضر فقط پدران تجربه اول بررسی شده اند، لذا نتایج با هم مطابقت دارند. در مطالعه گارتر هم نتایج حاکی از این است که برخلاف فرضیه پژوهشگران میزان مشارکت پدران در مراقبت از شیرخواران دختر و پسر تفاوت نداشت. به طوری که میزان مراقبت پدران از کودکان دختر در طول هفته به طور متوسط (۰/۲۱) و از کودکان پسر (۰/۲۵) بوده است که با مطالعه حاضر نیز همخوانی دارد. در مطالعه حاضر در میزان مشارکت پدر در مراقبت از شیرخوار در هفته ۴ و ۸ پس از تولد، بر حسب عکس العمل مادر که به صورت تشویق کردن، انتقاد کردن، در موارد صحیح تشویق و در موارد غلط انتقاد کردن و بدون عکس العمل خاص گزارش می شد، تفاوت معنادار آماری وجود ندارد. اما در مطالعه سالیوان تشویق مادران به طور معنی داری عامل موثری در مشارکت پدران بوده است. سالیوان به بررسی ۹۷ زوج پرداخته است او رفتار پدر و مادر را در ۳/۵ ماهگی در حالی که از آنها خواسته لباس کودک را تعویض کنند، مشاهده و فیلم برداری کرده است. خانواده هایی که تشویق بیشتر مادران را گزارش کردند سطح مشارکت پدران هم به طور معنی داری بیشتر بوده و پدرانی که مشارکت کمتری داشتند در خانواده هایی بودند که مادر انتقاد بیشتری می کرده است. به نظر می رسد که رفتار پدر و مادر در حضور پژوهشگر و با وجود فیلم برداری می تواند حاکی از رفتار واقعی آنان نباشد و نیاز به بررسی بیشتر دارد.

مجموع به نظر می رسد با توجه به همخوانی و ناهمخوانی مطالعات انجام شده و این که این مطالعه برای اولین بار به فرهنگ و نژاد ایرانی پرداخته است، نیاز به انجام این مطالعه در مناطق مختلف کشور پهناور ایران با عقاید بعضا متفاوت خطه های مختلف و با حجم نمونه های گسترده تر احساس می شود.

با مطالعه و بررسی عوامل مرتبط بر مشارکت پدر در مراقبت از شیرخواران و آموزش نکات کلیدی در مورد مراقبتهای روزمره و نحوه برخورد با مشکلات شایع دوران شیرخواری می توان مشارکت و نقش حیاتی پدر در زندگی و مراقبت از شیرخواران را افزایش داد تا زمینه اعتلای سلامت نسل آینده جامعه فراهم شود.

منابع

- جعفری، حاجیه و همکاران (۱۳۹۰). بسته مراقبت از نوزاد سالم . تهران: فن و هنر.
- شرفی، شرف الدین (۱۳۹۲). نقش پدر در مراقبت و تربیت کودک . تهران: صابرین
- لیفر، گلوریا (۲۰۰۹). *درسنامه پرستاری و بهداشت مادران و نوزادان* . ترجمه ی مهناز شوقی، مهناز سنجری، تهران: سالمی
- Anderson A M. The father-infant relationship: Becoming connected. *Journal of the Society of Pediatric Nurses* ۱۹۹۶; ۱: ۸۳-۹۲
- Barclay L M, Lupton D. The experiences of new fatherhood: A socio-cultural analysis. *Journal of Advanced Nursing* ۱۹۹۹; ۲۹: ۱۰۱۳-۲۰
- Evans JM, Harrison M, Benzies K, Gierl M, Kimak C. Effects of Parenting Education on First-Time Fathers' Skills in Interactions with Their Infants. *Fathering*. ۲۰۰۷ Feb;۵ (۱):۴۲-۴۷
- Falceto ., Fernandes C, Baratojo C, Giugliani E. Factors associated with father involvement in infant care. *Rev Saúde Pública* ۲۰۰۸; ۴۲(۶):۲-۶
- Gaertner BM, Spinrad T, Eisenberg N, Greving K. Parental Childrearing Attitudes as Correlates of Father Involvement During Infancy. *J Marriage Fam* ۲۰۰۷ November; ۶۹(۴): ۹۶۲-۹۷۶
- Rustia J, Abbott D. Father involvement in infant care, two longitudinal studies. *Nurs Stud* ۱۹۹۳; ۶(۳۰): ۴۶۷-۴۷۶
- Sullivan S , Sarah JB , Geoffrey LC , Elizabeth A , Mangelsdorf S.C, Sokolowski M.S. Maternal gatekeeping, coparenting quality, and fathering behavior in families with infants. *Journal of Family Psychology* ۲۰۰۸ Jun; ۲۲(۳): ۳۸۹-۳۹۸